

Калашнікова Т.М.

АНАЛІЗ РІВНЯ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ: СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми у загальному вигляді. На жаль до сьогодні не існує загально визнаної методики оцінки досягнутого стану розвитку регіону як соціо-еколого-економічної системи, яка б задовольняла потребам стратегічного аналізу щодо формування стратегії сталого розвитку регіону. Наявність такої методики є необхідною як щодо проведення наукових досліджень, так і в практичній діяльності органів державного управління регіонального рівня та місцевого самоврядування. Важливим аспектом розвитку регіону є характеристика його економічного розвитку, зокрема промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В той же час існує чисельна низка публікацій, які характеризують функціонування окремих складових суспільного життя – соціальної, соціально-економічної, економічної на макро-, мезорівнях, локальному і мікрорівнях [1-4]. Результати цих робіт в деякій мірі можна використати щодо цілей визначення досягнутого рівня розвитку регіону. Серед робіт, які стосуються проблематики визначення ступеня економічного розвитку регіону можна назвати дослідження [5, с. 65; 6], в яких ми маємо приклад комплексного підходу до оцінки соціально-економічного розвитку.

Мета даної статті – практичне здійснення аналізу досягнутого рівня промислового розвитку регіону, зокрема основна увага приділена структурним аспектам промислового виробництва. Дослідження проведено на прикладі Донецької області.

Основний матеріал дослідження. Первинною ланкою при здійсненні стратегічного аналізу є визначення системи показників. Показники, які використані для опису фактичного стану регіональної системи, повинні відповідати таким умовам: адекватності щодо опису відповідних процесів, мати деревоподібну структуру, ґрунтуватись на існуючій статистичній звітності.

Деревоподібність структури передбачає наявність в системі показників певної ієрархії, коли сукупність окремих часткових показників може бути зведена в один або кілька узагальнюючих показників, а ті, в свою чергу, можуть бути відповідним чином згорнутими в інтегральний показник. В той же час, узагальнюючі та інтегральні показники не є заміниками окремих показників, не повинні розглядатися ізольовано від останніх, а тільки в системі з ними.

Основу економіки Донецької області складає промисловий сектор (частка сільського господарства у виробництві валової доданої вартості області невелика – у фактичних цінах в 2003 році вона складала 5 %). В таблиці 1 наведено основні показники роботи промисловості Донецької області за період 1995-2004 рр., на рис. 1 індекси промислового виробництва в натуральному виразі за період з 1990 року. Аналіз динаміки виробництва продукції в 1990-2004 рр. показує, що з 1990 року відбувається скорочення промислового виробництва в області. В період 1990-1996 рр. відбувалося безупинне скорочення виробництва, яке в 1996 році склало 46,4 % від обсягів 1990 року, в 1997 році ця тенденція було перервана - вперше за сім років відбулося певне підвищення виробництва, стійке підвищення індексу промислового виробництва спостерігається з 1999 року. В 2004 році індекс промислового виробництва склав 78,1% до рівня 1990 р. Фінансовий результат діяльності промислових підприємств 6858 млн. грн. прибутку, що на в 6,7 рази більше, чим в 2003 р. Скорочується кількість збиткових підприємств - в 2004 р. їх частка склала 36,7% проти 41% в 2003 р.

Таблиця 1. Основні показники промисловості

	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Продукція промисловості, млн. грн. у фактичних цінах	12047,5	27493,5	35489,4	38593,8	54915,8	91417,3*
у % до попереднього року в порівнянних цінах	91,2	112,4	106,1	104,5	119,4	112,5
Індекси промислового виробництва у відсотках до 1990 р.	49,4	52,4	55,6	58,1	69,4	78,1
Індекси промислового виробництва у відсотках до 1995 р.	100	105,8	112,3	117,4	140,2	157,8
Основні промислово-виробничі засоби на кінець року, млн. грн. у фактичних цінах	6146,5	47299,0	50163,2	51746,7	61612,6	64880,9
Обсяг інвестицій в основний капітал, млн. грн. у фактичних цінах	678,3	2069,9	2601,9	2416,4	2995,0	4565,6
Фінансовий результат – прибуток, збиток (-), млн. грн.	1493,3	1431,9	944,3	-231,5	1022,2	6858,0
Частка збиткових підприємств, %	13,5	63,1	39,4	42,7	41,0	36,7

* Обсяг реалізованої промислової продукції
Джерело: [7, с. 88]

Розгляд структури промислового виробництва області (за статистичними даними [8, с. 84, 85; 9, с. 91,92; 10, с. 86, 87; 11, с. 85, 86]) показує зниження в останні роки частки добувної промисловості в обсягах виробленої продукції – з 15,4 % у 2001 році до 10% в 2004 р., що відбувається за рахунок зниження видобутку енергетичних матеріалів (вугільної промисловості з 13,2 % у 2001 р. до 7,9 % в 2004 р., для порівняння: частка паливної промисловості в загальному обсязі промислового виробництва 1990 р. складала 11,7 %) в структурі промисловості області, а також збільшення частки обробної промисловості з 73,4 % в 2001 р. до 81,9% в 2004 р. В структурі обробної промисловості за даний період скоротилася частка харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів 6,5 % в 2001 р. до 5,4% в 2004 р., в той же час в 1990 році частка харчової промисловості складала 9,3 %, а також в загальній класифікації галузей виділялася мукомольно-круп'яна і комбікормова промисловість, частка якої складала 1,1 %. Таким чином обсяги виробництва харчової промисловості за період 1990-2004 рр. скоротилися приблизно в 2 рази.

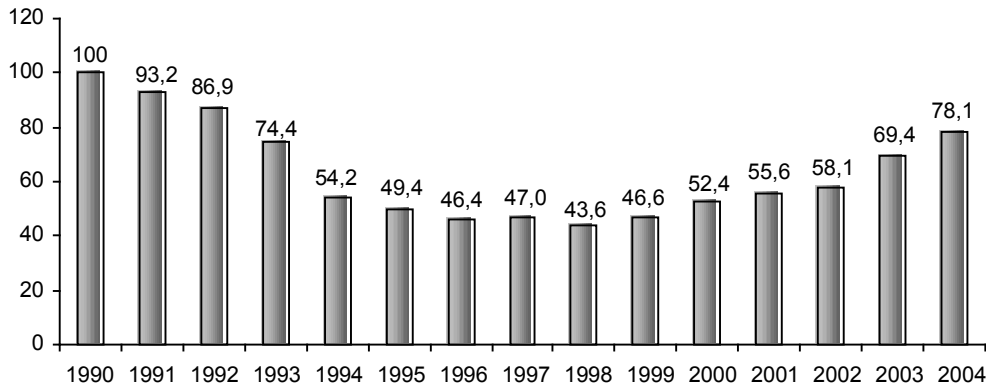

Рис. 1. Індеси промислового виробництва Донецької області у відсотках до 1990 р. [7, с. 89]

В 2004 році частка легкої промисловості в обсягах випуску промислової продукції складає 0,2 % (0,3 % в 2001 р.) в 1990 р. цей показник дорівнював 7,4 %, тобто має місце скорочення виробництва в галузі в 37 разів. Проте, саме наявність підприємств легкої промисловості є фактором, що стабілізує жіночу зайнятість в промислово розвинутому регіоні, диверсифікує галузеву структуру економіки, являючись за своєю характеристикою галуззю з низьким рівнем енерго- і матеріалоємністю виробництва. Тому таке катастрофічне скорочення обсягів виробництва легкої промисловості є вкрай негативним наслідком структурних змін, які зазнала економіка області.

В той же час зростала частка металургії, так в 1990 р. питома вага чорної металургії в загальному обсягу промислового виробництва області дорівнювала 33,7%, кольорової металургії – 3,1 %, в 2004 році на металургійне виробництво та оброблення металу припадає 45,9% - це найвищий показник за останні роки. Відповідно відбувається зростання виробництва у суміжних галузях, так в 2001-2004 рр. зросло виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення з 7,7 % до 10,6% відповідно.

Частка випуску продукції машинобудування в 2001-2004 рр. зросла з 8,5% до 13,1%. Проте, хоча в останні роки і спостерігалось підвищення частки машинобудування в структурі промислового виробництва регіону показник 13,1% слід вважати далеким від оптимального для такої промислово розвинутої області як Донецька. Для порівняння частка машинобудування разом з металообробкою в структурі промислового виробництва області в 1990 році складала – 18,4 %.

Таким чином, аналіз структурних змін промислового виробництва Донецької області показує наявність ряду негативних явищ. Перш за все, слід зазначити, що період трансформаційної кризи 90-х років 20 століття в основному подолали підприємства металургійного комплексу, електроенергетики, вугільної промисловості, важкого машинобудування, в той час як галузь легкої промисловості виявилась практично знищеною, а діяльність в галузі харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів значно скоротилася. У підсумку структура промисловості Донецької області стала ще більш „важкою” і низько диверсифікованою, провідним видом економічної діяльності є металургійне виробництво. З огляду на невелику ємність внутрішнього ринку металу галузь значною мірою орієнтована на зовнішні ринки і залежить від світової кон'єктури. Проте, подорожчання енергоносіїв, яке відбувається останнім часом, може негативним чином вплинути на перспективи розвитку хімічної і металургійної галузі та відповідно суміжних виробництв, які і складають основу промислового виробництва Донецької області.

Оптимізація галузевої структури промислового виробництва області тісно пов'язана і залежить від процесів інвестування господарського комплексу.

Для характеристики інвестиційної активності регіону розглянемо динаміку ряду показників [12, с. 36; 13, с. 123]. В період 2000-2004 рр. інвестиційна активність в Донецькій області зростала, за даний період інвестиції в основний капітал у фактичних цінах зросли на 4338 млн. грн., в порівняних цінах 1996 року це зростання складає 1348,5 млн. грн. Індекс інвестицій в основний капітал у відсотках до 1995 року в 2004 році склав 144,9 %. Проте індекс інвестицій в основний капітал у відсотках до 1990 року в 2000 році склав 27,1 %, а 2004 – 50,1 %.

В 2004 році в основний капітал було інвестовано 7239 млн. грн., що на 30,7 % більше, чим в 2003 році. При цьому даний показник є другим, після м. Києва, за об'ємом інвестицій в основний капітал за регіонами України і складає 9,6 % від загальноукраїнських інвестицій. 1545,6 грн. було інвестовано в Донецькій області в розрахунку на 1 особу населення у 2004 р., що на 51% більше, ніж в 2003 році. При цьому це дещо менше (на 3,5 %) середньоукраїнського показника 2004 року і є 10 результатом серед регіонів України.

Важливою характеристикою інвестиційного процесу є галузева структура інвестицій (за статистичними даними [12, с. 36, 37, 40; 13, с. 123]). В 2004 році 63,1 % (22,7 % на добувну, 35,3 % на обробну промисловість і 5,0 % на виробництво електроенергії, газу та води) інвестицій в основний капітал Донецької області припадало на промисловість, 13,6 % на транспорт і зв'язок, 6,9 % на операції з нерухомістю, 4,3% на послуги пошти і зв'язку, 3,4% на будівництво, 3,3 % на оптову та роздрібну торгівлю, 2,2 % на сільське господарство, на інші види діяльності – 3,2 %. Дана структура інвестицій за видами економічної діяльності дещо відрізняється від структури інвестицій в цілому по Україні. Так в 2004 році в Україні на промисловість припадало 37,2% інвестицій (8,4 % на добувну, 22,0 % на обробну промисловість і 6,8 % на виробництво електроенергії, газу та води), 19,8 % на транспорт і зв'язок, 14,8 % на операції з нерухомістю, 7,5 % на послуги пошти і зв'язку, 6,2 % на будівництво, 7,0 % на оптову і роздрібну торгівлю, 4,5 % на сільське господарство, на інші види економічної діяльності – 3%.

В Донецькій області за період 1995 – 2004 рр. в структурі інвестицій відбулися певні зміни: зросла частка інвестицій у промисловість з 57,7 % у 1995 р. до 63,1% у 2004 р. (при чому в 2000 р. цей показник досягав 71,4 %), у транспорт і зв'язок з 6,7 % до 13,6%, у будівництво з 1,3 % до 3,4 %, у сферу торгівлі з 0,6 % до 3,3 % за відповідний період. Зменшилися інвестиції в сільське господарство з 3,1 % до 2,2 %, в охорону здоров'я з 2,5 % до 1,2 % (при чому в 2001 р. цей показник дорівнював 0,5 %), освіту з 1,5 % до 0,7 % (0,1 % в 2001 р.) за відповідний період.

При розгляді структури інвестицій в основний капітал промислових підприємств можна бачити, що лідерами щодо отримання інвестиційних ресурсів є підприємства, які займаються видобуванням енергетичних матеріалів – 34,2% інвестицій, що спрямовуються у промислове виробництво, та металургії – 28,5%. На виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення спрямовується 6,5 % інвестицій у промисловість, до галузі машинобудування – 5,9%, на виробництво та розподілення електроенергії, газу, води – 7,9%. До харчової промисловості надходить 7,6% відсотків інвестицій, до легкої промисловості – 0,2%.

При розгляді відтворювальної структури інвестицій (за статистичними даними [12, с. 47]) можна бачити, що переважна частка інвестиційних ресурсів спрямовується в технічне переоснащення і реконструкцію діючих підприємств будівель і споруд. Найбільша питома вага інвестицій в будівництво нових підприємств в сфері готельного і ресторанного господарства – 45,3 %, в торгівлі – 42,2 %, в сфері пошти і зв'язку – 34,2 %, у виробництво і розподілення електроенергії, газу і води – 30,7 %. В будівництві і добувній промисловості цей показник складає 8,0 і 8,2 % відповідно. При цьому в добувній промисловості 37,1 % інвестицій спрямовується на підтримання функціонування діючих потужностей.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок про те, що трансформаційна криза економіки стимулювала закріплення в структурі промислового виробництва Донецької області ряду негативних тенденцій, а саме: переважання в структурі промисловості області металургії та ряду інших енерго- і матеріалоемних галузей, низьку диверсифікацію структури промислового виробництва. Аналіз спрямування інвестиційних ресурсів в області показує, що структура інвестицій багато в чому повторює структуру промислового виробництва, її пріоритетами також є такі види економічної діяльності як добування енергетичних матеріалів і металургія. Інвестиційна політика не стимулює покращення структури промисловості в області, про це свідчить той факт, що в розвиток легкої промисловості в області в 2004 році було спрямовано 0,1% від загальних інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності або 0,2% від інвестицій у промислові підприємства.

Дане дослідження проводилося в рамках більш широкої наукової розвідки, метою якої є визначення досягнутого рівня розвитку регіону як соціо-еколого-економічної системи, в зв'язку з цим важливим є висновок про те, що в якості узагальнюючого показника промислового розвитку в регіоні можна використовувати обсяг реалізованої продукції промисловості, також важливою є характеристика інвестиційної активності в регіоні, узагальнюючим показником якої є інвестиції в основний капітал.

Джерела та література

1. Довбня С.Б. Методические основы и направления реструктуризации предприятий в промышленности. – Днепропетровск: Наука и образование, 2002. – 312 с.
2. Падерин И.Д. Оценка социально-экономической результативности промышленного предприятия // Вісник економічної науки України. – 2005. – №1. – С. 95-99.
3. Воропаева О.Д., Евченко А.В., Кузьбожев Э.Н. Формирование интегральных социально-экономических показателей для оценки уровня и динамики общественного развития // Проблемы экономики и управления. – 2004. – № 1-3. – Часть 1. – С. 54-74
4. Кузьмин С. Оценка пореформенных последствий // Экономист. – 2004. – №8. – С. 32-39
5. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2000. – 223 с.
6. Антонов В. Методичні підходи щодо оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів України // Управління сучасним містом. – 2003. – № 7-9. – С.51- 61
7. Статистичний щорічник Донецької області за 2004 рік. – Донецьк: Головне управління статистики, 2005. – 389с.

8. Донецкая область в цифрах в 1990 году. Статистический сборник № 2/85. - Донецк: Облуправление статистики, 1991. – 150с.
9. Статистичний щорічник Донецької області за 2003 рік. – Донецьк: Головне управління статистики, 2004. – 376с.
10. Статистичний щорічник Донецької області за 2002 рік. – Донецьк: Облуправління статистики, 2001. – 372с.
11. Статистичний щорічник Донецької області за 2001 рік. – Донецьк: Облуправління статистики, 2002. – 356с.
12. Інвестиційна та будівельна активність в Донецькій області (1996-2004 рр.). Статистичний збірник № 03/2–12/264. – Донецьк: Головне управління статистики, 2005. – 104 с.
13. Статистичний щорічник Донецької області за 2000 рік. – Донецьк: Облуправління статистики, 2001. – 336с.

Караван Н.А.

ЕФЕКТ ФІНАНСОВОГО ЛЕВЕРЕДЖУ В ПРОЦЕСАХ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОЗИКОВИХ КОШТІВ

Постановка проблеми та її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. Незадовільний фінансовий стан вітчизняних підприємств промисловості змушує їх залучати до інвестиційної діяльності позикові кошти. Формування структури джерел фінансування - це дуже складний процес, який залежить від багатьох факторів: доступності кожного джерела фінансування в той чи інший період часу, фінансового стану та перспектив розвитку підприємства, особливостей кожного окремого інвестиційного проекту та його впливу на результативність діяльності підприємства в перспективі. При цьому об'єктивно виникає проблема оптимізації структури інвестиційних ресурсів. Ця проблема розглядається багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, наприклад, Бланком І.А., Майоровою Т.В., Мелкумовим Я.С., Савицькою Г.В. та ін.

Метою даної статті є дослідження існуючих методів оптимізації структури інвестицій у напрямку вибору такого з них, який дозволить визначити оптимальний обсяг позикових коштів з урахуванням факторів прибутковості власного капіталу та мінімізації фінансових ризиків.

Виклад основного матеріалу досліджень. Використання позикових коштів у якості джерел фіксування інвестиційного процесу – це об'єктивна реальність. Перед підприємствами не стає навіть такого питання залучати позикові кошти чи ні. Питання у іншому – який розмір позики може дозволити підприємство у той чи інший період часу, який розмір та вартість позики забезпечить фінансову стійкість підприємства у перспективі.

Слід підкреслити, що співвідношення основного та позикового капіталу у загальному його обсязі обумовлює рівень платоспроможності підприємства, який може бути оцінений на підставі використання цілої системи показників. Найбільш поширеними є наступні: коефіцієнт концентрації власного капіталу; коефіцієнт концентрації позикового капіталу; співвідношення позикового і власного капіталу; коефіцієнт забезпеченості за кредитами.

Фактичні значення цих коефіцієнтів були розраховані для одного із промислових підприємств м. Дніпродзержинська (аналізуєме підприємство). Результати розрахунків згруповані у таблиці 1.

Таблиця 1. Аналіз фінансової стійкості аналізованого підприємства

Найменування показників		2004	2005	Відхилення
Позиковий капітал, тис.грн.		1774140	1388599	
	Ф1р.430	108574	81060	
	Ф1р.480	15012	20185	
	Ф1р.620	1649773	1285860	
	Ф1р.630	781	1494	
Власний капітал, тис.грн.	Ф1р.380	1303892	1752463	
Співвідношення власного та позикового капіталу		1,3606	0,7924	-0,568
Фінансовий результат, тис.грн	ф2р.170	425457	124909	
Виплати відсотків, тис.грн.	Ф3р.060	10317	11102	
Фінансові затрати, тис.грн.	Ф.2р.140	10317	11102	
Коефіцієнт забезпеченості		42,2384	12,2510	-29,987
Активи підприємства		3078032	3141062	
	Ф1.р.080	1610010	1688463	
	Ф1р.260	1465264	1442256	
	Ф1р.270	2758	10343	
Коефіцієнт концентрації власного капіталу		0,42361223	0,55792054	0,1343083
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу		0,57638777	0,44207946	-0,134308